

EĞİTİM ve İNSANİ BİLİMLER DERĐİSİ

Teori ve Uygulama

Cilt: 11 / Sayı: 22 / Güz 2020

JOURNAL of EDUCATION and HUMANITIES

Theory and Practice

Vol: 11 / No: 22 / Fall 2020

“Mesleki Eğitimde Paradigma Değişimi: Türkiye’nin Mesleki Eğitimle İmtihanı” Üzerine

**On the Paradigm Shift in VET:
Turkey’s Challenge with Vocational Education**

Makale Türü (Article Type): Kitap incelemesi (Book review)

Hasan BOZGEYİKLİ

www.dergipark.gov.tr/eibd
eibd@eibd.org.tr

“Mesleki Eğitimde Paradigma Değişimi: Türkiye’nin Mesleki Eğitimle İmtihani” Üzerine

Hasan BOZGEYİKLİ¹

Öz: Bu yazı, Mahmut Özer tarafından yazılan “Mesleki Eğitimde Paradigma Değişimi: Türkiye’nin Mesleki Eğitimle İmtihani” (Maltepe Üniversitesi Yayınları, Eylül 2020) başlıklı çalışmanın eleştirel bir değerlendirmesini sunmaktadır. Zaman zaman tekrar yapmasına ve iyimser tonda analizler içermesine rağmen, Türkiye’de mesleki eğitimin dününe, bu gününe ve yarınına kafa yoran ve bu konuda kapsamlı bir kaynak arayışı içerisinde olanların ilgisini çekecek bir kitap “Mesleki Eğitimde Paradigma Değişimi: Türkiye’nin Mesleki Eğitimle İmtihani” kitabı. Sonuçta kitap, Türkiye’de mesleki eğitim alanında uygulamanın başında olan Mahmut Özer tarafından konunun nasıl anlaşıldığı ve ortaya konulan politikaların hangi saiklerle yapıldığı ve gelecekte yapılacaklara ilişkin önemli ipuçları taşımaktadır. Mesleki eğitimini memleket meselesi olarak gören herkesin okumasını hak eden bu eser konu ile araştırma yapmak isteyen araştırmacılara da önemli bir kaynak niteliğindedir.

Anahtar Sözcükler: Mesleki Eğitim, Mesleki Eğitimde Mevcut Durum, Mesleki Eğitimde Güncel Gelişmeler, Mesleki Eğitimin Geleceği ve Zorluklar

Makale Hakkında:

Geliş Tarihi: 12.10.2020; *Kabul Tarihi:* 14.10.2020

Kaynakça Gösterimi:

Bozgeyikli, H. (2020). “Mesleki Eğitimde Paradigma Değişimi: Türkiye’nin Mesleki Eğitimle İmtihani” Üzerine. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama*, 11(22), 350-362

1) Prof. Dr. Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi, hbozgeyikli@selcuk.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6762-1990

Giriş

Maltepe Üniversitesi Yayınları tarafından basılan Mesleki Eğitimde Paradigma Değişimi: Türkiye’nin Mesleki Eğitimle İmtihani adlı eser Mahmut Özer’in mesleki ve teknik eğitime ilişkin farklı zamanlarda yazdığı ve muhtelif yerlerde yayınlanmış metnlerinin bir araya getirilmesinden oluşmaktadır (Özer, 2020a). Kitabın en önemli özelliği yazarının, mesleki eğitimde özellikle son dönemde yaşanan değişim ve dönüşümlerin uygulayıcısı olmasıdır. Bu açıdan Türk eğitim sisteminde adeta bir sorunlar yumağı olarak değerlendirilen mesleki ve teknik eğitimdeki mevcut sorunları çözme sorumluluğu taşıyanların olaya bakış açılarını ve yaklaşımlarını yansıtması bakımından da konuyla ilgilenen araştırmacılara önemi bir kaynak niteliği taşımaktadır.

Toplam beş bölüm ve 298 sayfadan oluşan kitapta dikkat çeken en önemli hususlardan birisi, yer alan metinlerin tamamının son iki yıl içinde yayınlanmış olmasıdır. Diğer bir husus ise mesleki ve teknik eğitim konusunu sadece sorunların dile getirildiği dar kalıpların dışına taşıyarak küresel bağlam, mevcut durum, yaşanan gelişmeler ve gelecekte yaşanması muhtemel sorunlar perspektifiyle ele almış olmasıdır. Bununla birlikte yazar kitaptaki metinleri her ne kadar farklı zamanlarda yazmış olsa da tamamının son iki yılda yazılmış olması, metinlerde aynı ifadelerin bolca tekrar edilmesi sonucunu ortaya çıkarmıştır. Bu durum, yazarın farklı zamanlarda yazdığı metinleri bir araya getirmesinden kaynaklı bilinçli bir tercihi yansıtmaktadır. Ancak her ne kadar bol tekrar söz konusu olsa da mesleki eğitime ilişkin farklı konulara değinilmiş olması önemli bir artı olarak görülmektedir.

Mesleki Eğitimde Küresel Bağlam

Kitabın iki makaleden oluşan birinci bölümünde mesleki eğitimde küresel bağlamda yaşanan temel sorunlar ve dönüşümler ele alınmıştır. Bu kapsamda “Mesleki eğitimde okuldan işe geçişi etkileyen yeni parametreler: Küresel Dönüşümde yeni eğilimler” başlıklı çalışma, daha önce İnsan ve Toplum Dergisinde erken baskı olarak yer almaktadır (Özer, 2020b). Birinci bölümde ikinci çalışma olarak yer alan “Okuldan işe geçiş sorunlarında bireyselci ve yapısalci yaklaşım çatışması” başlıklı çalışma ise yine daha önce Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 11 cilt 22. sayıda yer almaktadır (Özer, 2020c).

Özer, mesleki eğitimin eğitim sistemlerinde yer almasından sonra bu eğitimi tercih eden öğrenci sayılarının ortaöğretimdeki payı açısından iki evreye ayrıldığını vurgulamaktadır. Birinci evre, ülkelerin ekonomik genişlemesiyle iş piyasalarının genişleme ve çeşitlenmesiyle, mesleki eğitime talebin sürekli arttığı evredir. İkinci evre ise ikinci dünya savaşı sonrası teknolojiye yaşanan hızlı değişimlerin iş piyasalarında yarattığı radikal dönüşümler sonucunda mesleki eğitimin iş piyasalarının talep ettiği nitelikte insan kaynağını yetiştirmede yetersiz kaldığı, toplumlardaki refah seviyesinin arttığı ve yükseköğretimdeki genişlemelerin etkisiyle mesleki eğitimin ortaöğretimdeki payının sürekli düşmeye başladığı evredir. Özer’e göre

mesleki eğitimin yapısı ve iş piyasası ile ilişkisi; ülkelerin ekonomik yapıları, gelişmişlik seviyeleri ve teknolojik durumları ile ilişkili olarak kurgulanmış ve bu ilişki zamanla dönüşüme uğramıştır. Dolayısıyla herhangi bir ülkedeki mesleki eğitim sistemini değerlendirirken tüm sistemin homojen olmadığı göz önünde bulundurulmalı ve bu nedenle aşırı genellemelerden uzak durulmalıdır (Özer, 2000a, s. 18).

Her ne kadar genellemelerden kaçınılması gerektiği vurgulansa da son zamanlarda daha genel bir tanımlama yoluna gidildiği ve mesleki eğitim sistemlerinin ya bir eğitim mantığı ile ya da istihdam mantığı ile kurgulandığı bilgisine yer vermektedir. Eğitim mantığı ile tasarlandığında mesleki eğitimin iş piyasası ile bağının zayıf, yükseköğretim ile bağının ise güçlü olduğu, istihdam mantığı ile kurgulandığında ise iş piyasası ile bağının oldukça güçlü, yükseköğretim ile bağının oldukça zayıf olduğu belirtilerek çeşitli ülkelerden örnekler vermektedir. Özer'e göre ister eğitim ister istihdam mantığı ile kurgulansın günümüzde mesleki eğitim sistemlerinin karşı karşıya olduğu yeni bir zorluk bulunmaktadır. Bu da, özellikle otomasyonun üretim ve hizmet sektörlerinde yaptığı dönüşümler ve sonrasında yapay zekâ teknolojilerinin bu dönüşümde farklı açılımlara neden olmasıdır. Bu durum mesleki ve teknik eğitimden beklentileri ve yetiştirmesi beklenen insan kaynağının bilgi, beceri ve yetkinliklerinde ciddi dönüşümleri talep etmektedir. Bu kapsamda küresel bağlamda mesleki eğitim sistemlerinin yüzleşmek zorunda oldukları sorunlardan birincisi kazandırılan becerilerin iş piyasasında hızla değer kaybetmesidir. Diğer bir sorun ise mesleki eğitimde ağırlıklı olarak görece az başarılı öğrencilerin kümelenmeleri ve bu çocukların ailelerinin sosyo ekonomik durumlarının zayıf ve eğitim seviyelerinin de düşük olmasıdır. Bu durum birçok ülkede mesleki eğitimin eğitim üzerinden toplumsal eşitsizliği ve katmanlaşmayı artırma ve sürdürülebilir kılma işlevi görmesi şaşırtıcıdır (Özer, 2020a, s.26).

Özer'e göre, küresel bağlamda mesleki eğitimin yüz yüze olduğu sorunlardan bir diğeri de otomasyon ve yapay zekâ teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla birlikte iş piyasasında yeni becerilerin ortaya çıkmasıdır. Bununla birlikte mesleki eğitime yönelik dış tehditlerden bir diğeri ise ülkelerde yükseköğretim sistemlerinin genişlemesi ve erişimin kolaylaşmasının getirdiği sorun oluşturmaktadır (Özer, 2020a, s.28).

Özer, günümüzde mesleki eğitimin karşı karşıya olduğu bu sorunların tüm ülkeler açısından hem iş piyasası hem de yükseköğretimle ilişkileri güçlü bir mesleki eğitim sistemine dönüşümünü zorunlu kıldığını vurgulayarak özellikle mesleki eğitimin istihdam mantığı ile kurgulandığı ülkelerde bu dönüşüm ihtiyacının ön plana çıktığını belirtmektedir. Özer'e göre yeni mesleki eğitim, hem eğitim hem de istihdam yaklaşımının güçlü yanlarını kendisinde barındıran daha dayanıklı bir mesleki eğitim olabilme yolunda ciddi bir dönüşüme doğru evrilmektedir (Özer, 2020a, s.38).

Kitabın mesleki eğitimde küresel bağlam başlıklı bölümünde yukarıda özetlenen bu bilgiler Türkiye’deki mesleki eğitim sisteminin de karşı karşıya olduğu sorunların benzer olduğunu göstermesi açısından önemli ve değerli bulunmakla birlikte mesleki eğitim sisteminde nele- rin yapılması gerektiği konusunda da önemli bir yol gösterici niteliği taşımaktadır.

Kitabın birinci bölümünde yer alan ikinci makalede ise eğitimden işe geçişi İskandinav ül- keleri bağlamında ele alan Brunila ve Lundhal’ın (2020) editörlüklerini yaptığı Helsinki Üniversitesi tarafından yayımlanan ‘Hareket Halindeki Gençlik’ (Youth on the Move) adlı kitabın değerlendirmesi yapılarak kitapta tartışılan konular Türkiye’de mesleki ortaöğretim tartışmaları kapsamında ele alınmıştır. Değerlendirmesi yapılan kitap temel olarak eğitimden işe geçişin tüm ülkelerde en önemli güncel problemlerden birisi olduğu konusunu ele almak- ta ve özellikle eğitimde, işte veya stajda olmayan yani NEET (Not in Employment, Educa- tion or Training) verileri üzerinden çeşitli ülkelerdeki durumu irdelemektedir. Bu kapsamda özellikle okuldan işe geçişlerde çoğunlukla iş piyasasındaki sorunların göz ardı edildiği ve okuldan işe geçiş problemlerinin gençlerin kişisel özellikleriyle açıklanma eğiliminin olduk- ça yüksek olduğu ve dolayısıyla da tüm başarısızlıklardan gençlerin sorumlu tutuldukları bireyselci yaklaşımla ele alındığı sorunundan bahsedilmektedir.

Özer, kitapla ilgili özetleyici bilgiler verdikten sonra Türkiye’deki mesleki okuldan işe geçiş sorunlarıyla ilgili yine kendisinin daha önce yazdıklarına atıfta bulunduğu bir tespitte bulun- maktadır (Özer, 2020a, s. 49):

“Kitapta özellikle eğitimden işe geçişteki sorunların çoğu kez eğitimden çok iş piyasası ile ilişkili olduğu, ancak bireyselci yaklaşımla bunun göz ardı edildiği vurgusu, aslında ülkemizde mesleki eğitimde okuldan işe geçiş sorunlarına dair tartışmalarda da sıklıkla karşılaşılan yaklaşım ile benzerlik göstermektedir. Türkiye’de bu geçişin aslında iş piya- sası ile ilişkili sorunlarının yıllardır göz ardı edildiği ve sorunların çoğunlukla mesleki eğitimle ilişkilendirildiği, dolayısıyla da bu geçişin günah keçisi olarak mesleki eğitimin seçildiği görülmektedir (Özer, 2018, 2019a, 2019b, 2020b; Özer ve Suna, 2019, 2020).”

Özer’e göre eğitimde çok sayıda iyileştirme yapılmasına rağmen iş piyasasından kaynakla- nan sorunlar çözülmediğinden okuldan işe geçişle ilgili tüm sorunlar doğal olarak çözüleme- mekte, sorunun tamamı eğitimle ilişkilendirildiği için bu defa da sorunun kaynağı geliştirilen projelerin verimliliğinde aranmakta, dolayısıyla mesleki eğitim kısır bir döngüye sokulmak- tadır (Özer, 2020a, s. 50).

Özer’in de vurguladığı gibi okuldan daha ileri eğitime devam etme veya iş piyasasına geçiş konusu sadece eğitim alanıyla ilgili olmayıp eğitim dışı çok sayıda faktörle ilişkilidir. Elbette Türkiye’de ne eğitimde ne işte olan genç oranının yüksek olmasının nedenlerinden birisi Tür- kiye’deki iş piyasasının durumudur. Ancak İsveç, İzlanda ve Finlandiya gibi toplam nüfusu Türkiye’nin 2019 yılında 13 milyonu bulan 15-24 yaş arasındaki genç nüfusunun altında

olan ülkelerdeki, eğitimden iş piyasasına geçişe yönelik yapılan bazı tespitleri temel alarak bizdeki durum da benzerdir çıkarımı birçok açıdan yetersiz kalmaktadır. Nitekim TÜİK verilerine göre 2020 Şubat ayında Türkiye’deki 15-24 yaş arasındaki NEET oranı %26 iken bahsi geçen ülkelerde bu oran %8 ile %12 aralığındadır. Diğer bir ifadeyle bizdeki ile kıyaslanmayacak derecede düşüktür. Diğer taraftan bahsedilen ülkelerdeki mesleki eğitim sistemleri özellikle Türkiye’deki mesleki eğitime kıyasla oldukça oturmuş yapıdadır. Zira, Türkiye’de son 20-25 yıl içerisinde mesleki eğitime yönelik doğrudan ve/veya dolaylı birçok yıkıcı etkisi olan farklı katsayı uygulaması, ortaöğretime geçiş sisteminde yaşanan SBS, TEOG, LYS vb. gibi sistem değişiklikleri, bunların toplumun mesleki eğitime ilişkin algısı üzerinde yarattığı olumsuzluklar vb. gibi durumlar bizi bahsi geçen ülkelerden açık bir şekilde farklı kılmaktadır. Bunların yanı sıra Türkiye’deki eğitim sisteminin yapısından kaynaklanan sorunlar, tüm dünyada olduğu gibi bizde de gözlenen yükseköğretime olan talebin yüksekliği, yükseköğretim sisteminin bu talebi karşılayabilme durumu, çocukların kendilerine uygun eğitim ve/veya meslek alanlarına yönlendirilmesi sürecindeki eksiklikler vb. gibi faktörlerin de Türkiye’deki NEET oranlarının yüksekliğine katkı sağladığı muhakkaktır. Özer, kitabın farklı yerlerinde bu konuların bazılarını kısmen değinmiştir. Ancak NEET oranlarının değerlendirildiği bölümde bütüncül bir bakış açısıyla Türkiye’deki NEET oranlarının yüksekliği ve nedenlerine ilişkin görüşlerini detaylı bir şekilde paylaşmamıştır.

Türkiye’de Mesleki Eğitimin Mevcut Durumu ve Temel Sorunları

Türkiye’de mesleki eğitimin mevcut durumu ve temel sorunları başlıklı bölüm ise dört ayrı yazıdan oluşmaktadır. Bu bölümde ilk olarak mesleki eğitimle ilgili olarak çeşitli kurum ve kuruluşlarca yayınlanmış raporlar bağlamında Türkiye’deki mesleki eğitimin temel sorunlarının ele alındığı “Mesleki eğitimde temel sorunlara ilişkin tartışmalar” başlıklı bir yazı yer almaktadır. Ardından daha önce Kastamonu Eğitim Dergisi 28. cilt 2. sayıda yayınlanmış “Türkiye’de mesleki ve teknik eğitim ile iş piyasası arasındaki bağlantı: İstihdam beceri uyumsuzluğu” başlıklı yazı yer almaktadır (Özer ve Suna, 2020). 20 Mayıs 2019 tarihli Hürriyet gazetesinde yayınlanan “Meslek liseliler daha kolay iş buluyor” başlıklı yazının ardından ise son olarak “Mesleki eğitimde alan dışı çalışmanın nedenleri üzerine bir değerlendirme” başlıklı genel bir değerlendirme yazısıyla bu bölüm bitirilmiş.

Özer, bu bölümde daha önce çeşitli kurum, kuruluş ve kişiler (MEB, 2008; MÜSİAD, 2008; TÜSİAD, 2011; ERG, 2012; Bozgeyikli [İLEM], 2019) tarafından yazılmış raporlarda sorun alanlarına ilişkin görüşleri ortaya koyarak, sorunun nasıl görüldüğünü irdelerken nasıl görünmesi gerektiğine ilişkin çeşitli değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu kapsamda mesleki eğitimle ilgili temel tartışma konularının başında mesleki eğitimin hem nicel hem de nitel olarak yetersizliği bulunmaktadır. Özer’e göre mesleki eğitimin gerek nicelik gerekse nitelik açısından yetersizliği konusunda sürekli dile getirilen ortaöğretim çağ nüfusunda mesleki eğitimde

öğrenim görmesi gereken öğrenci oranının %65 olması iddiası bir planlamadan çok duygusal bir temenniden öte bir şey olmayıp somut bir veriye de dayanmamaktadır. Zira mesleki ve teknik eğitimin ortaöğretim içerisindeki payı gerek OECD gerekse AB ülkelerinde farklılık göstermektedir. Buradan hareketle “Bir ülkede bu oranı belirleyen en önemli husus, eğitim ve istihdam arasındaki ilişki ve o ülkenin eğitim sisteminin genel yapısıdır” şeklinde Bozgeyikli (2019) tarafından yazılan rapordaki ilgili bölüme atıfta bulunarak sorunun nicelik sorunu olmadığı düşüncesini delillendirmektedir.

Mesleki eğitimin nicelik ve nitelik sorunlarının yanı sıra; eğitim ile eğitim alanına özgü işletmelerin eşleşme ve uyum seviyesi, iş piyasası ile bağ ve beceri uyumsuzlukları, mesleki eğitimin yükseköğretim ile bağı, 1998 yılında Yükseköğretim Kurulunca alınan meslek liselerine yönelik farklı katsayı uygulaması, 2013-2014 yılında ortaokuldan liseye geçişte uygulamaya konulan TEOG sisteminin etkisi, öğrenci profili ve mesleki eğitimde özel sektörün payı gibi konuların detaylı bir şekilde analiz edildiği bu bölüm oldukça önemli değerlendirmeler içermektedir.

Özellikle, “Mesleki eğitimin müfredat yönelimi: Mesleğe özgü veya genel eğitim” alt başlığı altında ifade edilen mesleki eğitimin iş piyasasındaki mesleklerle doğrudan bağlantılı ve dolayısıyla çok ayrıntılı mı yoksa genel becerilere mi odaklanması gerektiği hemen hemen tüm ülkelerde avantaj ve dezavantaj açısından tartışılmaktadır. Aslında bu konuda önemli olan hangisinin doğru olduğundan ziyade hangisinin ülke iş piyasası dinamikleri açısından daha iyi işlediğidir görüşü oldukça önemlidir. Zira Türkiye’de mesleki ve teknik eğitime yönelik tartışma konuları bahsedilen bu tartışmaların çok ötesindedir. Bunun nedeni olarak da Özer tarafından yapılan şu tespit oldukça çarpıcıdır:

“Ülkemizde mesleki eğitimin yukarıda değinilen hangi yaklaşıma dayalı inşa edildiği belirsizdir. İstihdam mantığı ile inşa edilmiş olsa iş piyasasında gerekli düzenlemelerin eksikliği göze çarpmakta, eğitim mantığı ile inşa edilmiş olsa bu durumda da mesleki eğitim mezunlarının yükseköğretime yerleşme oranlarının son derece düşük olduğu dikkat çekmektedir. Bir başka deyişle, yıllardan beri mesleki eğitimin hem iş piyasası hem de yükseköğretimle olan bağları zayıf ve sorunlu olarak yapılandırılmıştır. Beklenen sorunlar ortaya çıktığında da sorun tasarım ve yapılandırma eksikliğinden ziyade haksız bir şekilde mesleki eğitimin ve öğrencilerin yetersizliği ile ilişkilendirilmiştir (Özer, 2020a, s.66).”

Özer’in ifade ettiği gibi Türkiye’de mesleki eğitimin hangi yaklaşıma dayalı inşa edildiği belirsiz midir? yoksa bu durum mesleki eğitim sistemi içinde yer alan Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (MTAL), Mesleki Eğitim Merkezi, Çok Programlı Anadolu Lisesi ve bunların altında yer alan bazı istihdam bazı da eğitim mantığıyla inşa edilmiş çoklu program yapısından mı kaynaklanmaktadır? Zira eski adıyla çıraklık eğitim olan mesleki eğitim merkez-

leri tam anlamıyla istihdam mantığıyla kurgulanmışken, mesleki ve teknik Anadolu liseleri kısmen eğitim kısmen de istihdam mantığını temel alan bir yaklaşımla kurgulanmıştır. Önceleri daha çok akademik ağırlıklı bir eğitim sunan Teknik Liseler ve Anadolu Teknik Liseleri ile daha çok uygulama ağırlıklı eğitim veren eski adıyla endüstri meslek yeni adıyla Anadolu meslek liseleri MTAL'ler altında Anadolu Teknik ve Anadolu Meslek Programları şeklinde birleştirilmiş olup, yazarın bahsettiği belirsizliğin en temel nedenini oluşturmaktadır.

Kitabın ikinci bölümünde yer alan “Türkiye’de mesleki ve teknik eğitim ile iş piyasası arasındaki bağlantı: İstihdam ve beceri uyumsuzluğu”, “Meslek liseliler daha kolay iş buluyor” ve “Mesleki eğitimde alan dışı çalışmanın nedenleri üzerine” alt başlıklarındaki yazılar genel olarak değerlendirildiğinde Özer’in iş piyasasındaki sorunlar üzerine yoğunlaştığı dikkat çekmektedir. Türkiye’de nerdeyse bütün kesimlerin sorunu mesleki ve teknik eğitimde aradığı bir ortamda mesleki eğitim ile sektör arasındaki iş birliğinin yeterli düzeyde kurulamamasında Türkiye ekonomisindeki sektörlerin ve firmaların mevcut yapısının etkilerine yapılan vurgu elbette önemli ve değerlidir. Nitekim Türkiye ekonomisindeki işletmelerin yapısına bakıldığında (özellikle de meslek lisesi mezunlarını istihdam eden firmalar) çok büyük bir bölümünün küçük ve orta büyüklükteki işletmelerden (KOBİ) oluştuğu görülmektedir. Türkiye’deki işletmelerin %99’dan daha fazlasını oluşturan KOBİ’lerin büyük bir bölümünün katma değer miktarları ve kârlılık oranları oldukça düşük düzeydedir. Bu da KOBİ’lerin yeni yatırımlar için gerekli finansal kaynaklara sahip olamama ve modern işletmecilik için gerekli bilgi ve teknolojilerden yararlanamama gibi sorunların yanında kalifiye iş gücü istihdam etmede de büyük zorluklar yaşamalarına neden olmaktadır. Tüm bunlar iş piyasası aktörlerinin nitelikli eleman yetiştirme sorumluluğunu tamamen okula bırakma gibi bir kolaycılığa kaçmasıyla sonuçlanmaktadır. Bunlar mesleki eğitimin önemli sorunları arasındadır. Ancak her ne kadar iş piyasasındaki sorunlara dikkat çekilse de, kitabın bu bölümündeki en önemli eksiklik, eğitim sistemindeki merkeziyetçi yapı, meslek eğitiminde uygulanan modellerin iş piyasasındaki değişim ve dönüşüme yeterli uyum sağlayamaması vb. mesleki ve teknik eğitimin kendisinden kaynaklı sorunlara yeterince eğilmemesidir.

Mesleki Eğitimde Dönüşüm

Özer, kitabın üçüncü bölümünü özellikle 2023 Eğitim Vizyonu belgesi kapsamında son iki yılda mesleki eğitimde yapılan değişikliklere ayırmış. Bu bölüm de yine yazarın daha önce muhtelif gazete ve dergilerde yayınlanmış yazılarının bir araya getirilmesinden oluşmaktadır. Altı farklı başlığın yer aldığı bu bölümde ilk olarak daha önce Yükseköğretim ve Bilim Dergisinin 9. cilt 1. sayısında yayımlanan “Mesleki ve teknik eğitimde sorunların arka planı ve Türkiye’nin 2023 Eğitim vizyonunda çözüme yönelik yol haritası” (Özer, 2019b) başlıklı makale kapsamlı bir değerlendirme içermektedir. Bu bölümde yer alan diğer yazılar ise farklı tarihlerde çeşitli gazete ve dergilerde yayımlanan kısa değerlendirme notları niteliği taşımaktadır.

Geçmişte eğitim sisteminde yapılan sekiz yıllık kesintisiz eğitim, meslek liselilerin yükseköğretime geçişlerinde uygulanan farklı katsayı uygulaması ve TEOG sistemi gibi müdahalelerin mesleki eğitim sisteminde yarattığı tahribatın büyüklüğü göz önüne alındığında son iki yılda mesleki eğitim alanında yapılmaya çalışılan değişiklikler oldukça umut verici. Sektörlerle işbirliği, alan ve dal eğitiminde sadeleşmeye gidilmesi, mesleki eğitim mezunlarına lise diploması verilmesi yaklaşımı, eğitim verilecek alanların iller bazında güncellenmesi ve kalite güvence sisteminin kurulması gibi uygulamalar yıllardır çözülemez gibi görünen mesleki eğitim sisteminin kronik sorunlarının aslında çözülebilir olduğunu göstermesi açısından oldukça önemli gelişmeler olarak görülmektedir. Bunun yanı sıra elit mesleki ve teknik Anadolu liselerinin kurulması, tarihi mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarının güçlendirilmesi ve öğretmenlerin mesleki gelişimlerine yönelik yapılan sistematik yaklaşımlarda meslek liselerinin tekrar sahne alması adına yararlı ve çok zamandır ihmal edilen uygulamalar olarak ön plana çıkmaktadır.

Özer, yaptığı değerlendirmede mesleki ve teknik eğitimde sorunların üç alanda yoğunlaştığını ifade etmektedir. Bunlardan birincisi, mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarına akademik başarısı nispeten düşük öğrencilerin kümelenildiği ve mesleki ve teknik eğitimin olumsuz algısının da bundan beslendiği, ikincisi eğitim sürecinin sektör ile sistematik ortaklıkla yürütülememesi ve üçüncüsü de mesleki ve teknik eğitimden mezunların çalışma hayatlarında yaşanan sorunlardır. Özer’in bu değerlendirmesi bir önceki bölümde ifade edilen sorunun önemli bir bölümünün sektör ve iş piyasası ile ilgili olduğu yaklaşımını devam ettirdiğini göstermektedir. Nitekim bu bölümde yer alan “mesleki eğitim merkezleri güçleniyor”, “mesleki ve teknik eğitim güçleniyor”, “genç işsizliği azaltmak için mesleki ve teknik eğitim”, “güçlü mesleki eğitim güçlü Türkiye” ve “mesleki eğitimin restorasyonu” başlıklı yazılarda son iki yılda yukarıda ifade edilen uygulamalarla mesleki eğitimin eğitimle ilgili boyutunda önemli bir sorun olmadığı örtük bir biçimde dile getirilmektedir. İş piyasasındaki sorunlar çözüldüğünde aslında birçok sorunun kendiliğinden çözüleceği varsayımıyla hareket etmektedir. Bu durumu da şu şekilde ifade etmektedir:

“Türkiye’de ise mesleki eğitimin hangi yaklaşımla inşa edilmesine karar verilmemiş bir görüntü söz konusudur. Doğal olarak tüm kesimler mesleki eğitimin istihdam mantığı ile inşası yaklaşımının beklentilerine sahip olmasına rağmen iş piyasasında bu yaklaşımın geçerli olduğu ülkelerdeki istihdama yönelik teşvik mekanizmalarının kurulmasında çekinik davranılmaktadır. Bu durumda iş piyasasında doğal olarak sorunlar olduğunda da bu sorunlar iş piyasasında değil, yanlış bir şekilde eğitimin bizatihi kendisinde aranmaktadır (Özer, 2020a, s. 163).

İş piyasasındaki sorunlar çözüldükçe, mesleki eğitimdeki sorunlar da çözülür ve mesleki eğitim daha da gelişir şeklindeki fazla iyimser bu yaklaşımın kısmen doğru olduğunu kabul etmekle birlikte iş piyasasının gelişmesi ve genişleyebilmesi için en temel ihtiyaç olan nite-

likli insanın yetiştirilmesi için tek kaynak olan eğitim sisteminin de sorunsuz olması veya en azından işgücü piyasasının ihtiyaçları doğrultusunda yapılanması önemlidir. Nitekim Özer bu bölümde yer alan “Mesleki eğitim merkezleri güçleniyor” başlıklı yazısında şöyle bir değerlendirmede bulunmaktadır;

“Mesleki eğitim merkezlerinden mezun olanlar büyük oranda mezun oldukları alanlarda istihdam edilmektedir. Örneğin 2018 yılında mezun olanların %88’i mezun oldukları alanlarda çalışırken %75’i dört yıllık eğitimleri boyunca iş yeri eğitimleri aldıkları firmalarda çalışmayı tercih etmiştir. Bu veriler, mesleki eğitim merkezlerinin amaçlarına uygun bir şekilde işlev gören başarılı bir model olduğunu göstermektedir (Özer, 2020a, s. 147).”

Özer’in yapmış olduğu bu değerlendirme aşlında iş piyasasının ihtiyaç duyduğu niteliklere sahip meslek elemanlarını istihdam etmede çeşitli sorunları olsa olayın en önemli sorumlusu olmadığını göstermektedir. Bu da, esas sorunun Türkiye’deki mesleki eğitimin %90’ından fazlasını oluşturan MTAL’lerin kurgusu ve işleyişiyle ilgili eğitim sisteminden kaynaklandığını akıllara getirmektedir. Zira kitabın birçok yerinde mesleki eğitim mezunlarının istihdam oranının diğer eğitim alanlarına göre daha yüksek olduğu belirtilmekte ancak mesleki eğitim mezunlarının büyük oranda mezuniyet alanlarının dışında diğer hizmet sektörlerinde istihdama yöneldiği belirtilmektedir. Eğer mesleki eğitim merkezlerinden mezun olanların %88 gibi oldukça yüksek bir oranı mezun oldukları alanlarda çalışabiliyorlarsa, mezun olduğu alandan başka alanda istihdama yönelenlerin büyük bir çoğunluğunun MTAL mezunları olduğu ortaya çıkmaktadır. O zaman “mesleki eğitim merkezleri gibi başarılı bir model varken neden hala eğitim mantığıyla mı yoksa istihdam mantığıyla mı kurgulandığı belirsiz olan bir yöntemle mesleki eğitime inatla devam edilmektedir?” sorusu Türkiye’deki mesleki eğitim sisteminde asıl paradigma değişikliğini gerçekleştirecek soru olarak ortaya çıkmaktadır.

Mesleki Eğitimde Güncel Gelişmeler

Kitabın dördüncü bölümü ise yine daha önce farklı dergi ve gazetelerde yayımlanmış üç farklı yazı ve konu ile ilgili değerlendirmelerin yapıldığı üç farklı yazı olmak üzere toplam altı yazının “Mesleki Eğitimde güncel gelişmeler” başlığı altında bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Bu bölümde ilk olarak Yükseköğretim Dergisinin 10. cilt 2. sayısında daha önce yayımlanmış olan “Türkiye’de güçlenen mesleki eğitim kapasitesinin Covid-19 ile mücadeleye katkısı (Özer, 2020d)” başlıklı yazıya yer verilmiş olup ardından 28 Mart 2019 tarihli Star gazetesinin açık görüş köşesinde yayınlanan “Kara gün dostu mesleki eğitim” başlıklı yazıya yer verilmiştir. Önceki iki yazının pekiştiricisi modunda ele alınan “Covid-19 salgını günlerinde Türkiye’de mesleki eğitim” başlıklı yazının ardından “Mesleki Eğitimde 1000 okul projesi”, “Mesleki eğitimde Ar-Ge dönemi” (23 Temmuz 2020/Star Açık görüş) ve “Mesleki Eğitim tercih ediliyor” başlıklı yazılara yer verilerek mesleki eğitimde son dönemde yaşanan gelişmelerle ilgili önemli bilgiler içermektedir.

Özer, bu bölümde 2023 Eğitim Vizyonu belgesi sonrasında mesleki ve teknik eğitimde gerçekleştirilen müfredatın güncellenmesi, başarılı öğrencilere verilen burs desteği miktarının artırılması, öğretmenlerin mesleki gelişim ve iş başı eğitimlerinin sağlanması, döner sermaye kapsamında yapılan üretimden %15’lik hazine kesintisinin %1’e indirilmesi, İTÜ, ASELSAN gibi ülkenin güçlü kurumları ile ortak alanlarda işbirliklerinin yapılması, mesleki eğitim merkezlerindeki öğrencilere lise diploması alma esnekliğinin getirilmesi gibi oldukça güzel uygulamaların mesleki eğitim sistemindeki kronik sorunların çözümlerine önemli bir katkı sağladığını ifade etmektedir. Bu uygulamaların mesleki eğitim alanında güzel sonuçlarının özellikle COVID-19 salgını sürecinde takdire şayan bir şekilde ortaya çıkmış olması da bunun en güzel örneğidir. Elbette yapılan bu uygulamalar çok önemlidir ve mesleki eğitimin mevcut sorunlarının küçük bir kısmı için bir pansuman rolü görecektir. Ancak Türkiye’deki mesleki eğitimin mevcut sorunları küçük pansumanlarla çözülebilecek olanın çok ötesine geçmiştir. Öyle ki köklü bir paradigma değişikliğiyle esaslı bir operasyon yapılmadan çözülemeyecek bir noktadadır. Özer’in de ifade ettiği gibi;

“Her ülke kendi gerçekleri çerçevesinde mesleki eğitime yer vermekte ve ilişkiler ağını belirlemektedir. Bu bağlamda, ülke gerçekleri ile yeterli ilişki kuramayan eğitim politikalarının hedeflenen çözümleri üretmesi mümkün görünmemektedir. Mesleki eğitim sistemi bunun en gerçekçi örneklerini sunmaktadır. Başka bir ülkede okuldan iş piyasasına geçişi kolaylaştıran bir mesleki eğitim sisteminin, eğitimin ötesindeki ilişkiler ağı ile oluşturulmadığında beklenen sonuçları vermediği, hatta sorunları daha da kronikleştirdiği görülmektedir (Özer, 2020, s.195)”

Dolayısıyla mesleki eğitimde 1.000 okul projesi ve mesleki eğitimde AR-GE faaliyetlerine önem verilmesi gibi uygulamalar mesleki eğitime yönelik yılların getirdiği olumsuzluk algısını ortadan kaldırma potansiyeli taşımaktadır. Ancak mesleki eğitim sisteminde daha önce de ifade edilen eğitim mantığıyla mı ya da istihdam mantığıyla mı kurgulandığı belli olmayan bir modelden, ülkenin iş piyasası, yükseköğretim sistemi vb. diğer faktörlerin göz önüne alınarak kurgulandığı “Türk Tipi” bir mesleki eğitim sistemi değişikliğine gidilmeden bu güzel uygulamaların da süreç içerisinde yeni sorunlar yaratacağı gözden kaçırılmamalıdır.

Mesleki Eğitimin Geleceği Ve Zorlukları

Mesleki Eğitimin geleceği ve zorlukları başlıklı son bölümde ise ilk olarak 27 Mart 2020 tarihli milliyet gazetesinde yayınlanan “Mesleki eğitimin paradoksu: Güçlü toplumsal muhtabakat, Düşük istihdam” başlıklı yazıyla başlanmıştır. Ardından “Mesleki eğitimde temel becerileri desteklemek” başlıklı bir yazıya yer verilmiş ve daha önce Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisinin 40. cilt 2. sayısında yayınlanmış “Türkiye’de Mesleki Eğitimde Paradigma Değişimi” (Özer, 2020e) başlıklı makaleyle bölüm sonlandırılmıştır.

Bu bölümde yer alan makaleler özellikle teknolojide yaşanan hızlı dönüşümün hem iş piyasası hem de mesleki eğitimde ortaya çıkardığı değişim zorunluluklarını detaylı şekilde ele almakta olup özellikle Türkiye mesleki eğitim sisteminde son dönemde yaşanan olumlu gelişmelerin iş piyasası ve yükseköğretim alanlarında destekleyici adımlarla sürdürülebilir hale getirilmesi için önemli öneriler içermektedir.

Sonuç

Zaman zaman tekrar yapmasına ve iyimser tonda analizler içermesine rağmen, Türkiye’de mesleki eğitimin dününe, bu gününe ve yarınına kafa yoran ve bu konuda kapsamlı bir kaynak arayışı içerisinde olanların ilgisini çekecek bir kitap “Mesleki Eğitimde Paradigma Değişimi: Türkiye’nin Mesleki Eğitimle İmtihanı” kitabı. Özer’in kitaptaki bu iyimser yaklaşımı biraz da mevcut konumuyla da ilişkili. Zira kendisi uygulamanın başına geçtiği sadece birkaç yılda MEB yöneticilerinde pek aşına olmadığımız bir şekilde hem sorunları çözmeye çalışan ve çözüm önerilerini eyleme dönüştüren, hem de sergilenen bu çabaları akademik yazılara dökerek bunları savunan bir profil çiziyor. İşin içinde olan biri olarak tüm detaylara hâkim olması işin artısı ancak dezavantajı ise yapılanları onaylayıcı iyimser bir tonun ağır basması. Sonuçta kitap, Türkiye’de mesleki eğitim alanında uygulamanın başında olan Mahmut Özer tarafından konunun nasıl anlaşıldığı ve ortaya konulan politikaların hangi saiklerle yapıldığı ve gelecekte yapılacaklara ilişkin önemli ipuçları taşımaktadır. Mesleki eğitimini memleket meselesi olarak gören herkesin okumasını hak eden bu eser konu ile araştırma yapmak isteyen araştırmacılara da önemli bir kaynak niteliğindedir.

Kaynakça:

- Bozgeyikli, H. (2019). Mesleki ve teknik eğitimin geleceği (Analiz Raporu: 2019/02). İstanbul: İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı.
- Brunila, K. Ve Lundahl, L. (2020). *Youth on the Move: Tendencies and Tensions in Youth Policies and Practices*. Helsinki University Press.
- Özer, M. (2018). 2023 eğitim vizyonu ve mesleki ve teknik eğitimde yeni hedefler. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi/ Journal of Higher Education and Science*, 8(3), 425-435.
- Özer, M. (2019a). Reconsidering the fundamental problems of vocational education and training in Turkey and proposed solutions for restructuring. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 39(2), 1–19.
- Özer M. (2019b). Mesleki ve teknik eğitimde sorunların arka planı ve Türkiye'nin 2023 eğitim vizyonunda çözüme yönelik yol haritası. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi/Journal of Higher Education and Science*, 9(1), 1-11. <https://doi.org/10.5961/jhes.2019.304>
- Özer, M. (2020a). *Mesleki eğitimde paradigma değişimi: Türkiye'nin mesleki eğitimle imtihanı*. İstanbul: Maltepe Üniversitesi Yayınları
- Özer, M. (2020b). Mesleki eğitimde okuldan işe geçişi etkileyen yeni parametreler: küresel dönüşümde yeni eğilimler. *İnsan ve Toplum Dergisi*, DOI: [dx.doi.org/10.12658/M0534](https://doi.org/10.12658/M0534)
- Özer, M. (2020c). Okuldan işe geçiş sorunlarında bireyselci ve yapısalcı yaklaşım çatışması. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(2), 330-345.
- Özer, M. (2020d). The contribution of the strengthened capacity of vocational education and training system in Turkey to the fight against Covid-19. *Yükseköğretim Dergisi*, 10(2), 134–140. doi:10.2399/yod.20.726951
- Özer, M. (2020e). Türkiye’de mesleki eğitimde paradigma değişimi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 40(2), 357-384.
- Özer, M. ve Suna, H.E. (2020). Türkiye’de mesleki eğitim ve işgücü piyasası arasındaki bağlantı: İstihdam edilebilirlik ve beceri uyumsuzluğu. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 28(2), 558-569
- Özer, M. ve Suna, H.E. (2019). Türkiye’de mesleki ve teknik eğitimin geleceği: Eğitim Vizyonu 2023’ten sonra atılan sağlam adımlar. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama*, 10(20), 166-192.

On the Paradigm Shift in VET: Turkey's Challenge with Vocational Education

Abstract

This article provides a critical review of Mahmut Özer's "Paradigm Shift in VET: Turkey's challenge with vocational education" (Maltepe University Press, September 2020). Paradigm Shift in VET: Turkey's challenge with vocational education: Despite repeating itself at times and including analyses with an optimistic tone, this book has the potential to attract those who are into the past, present and the future of VET in Turkey, and in search for extensive resource in this issue. As a result, this book has important clues in terms of understanding how this issue is handled by Mahmut ÖZER who is in the charge of the practices in VET in Turkey, the reasons for the policies, and future projections to be carried out in this issue. While this work deserves to be read by everyone who regards VET as a national matter, it also serves as a reference guide for researchers interested in this issue.

Keywords: Vocational Education, Current Situation in Vocational Education, Current Developments in Vocational Education, Future of Vocational Education and Difficulties